

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
ІМЕНІ ВАЛЕНТИНИ ВОЛОШИНОЇ**

КАФЕДРА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: ВИКОРИСТАННЯ ПРОБЛЕМНИХ ЗАВДАНЬ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ
ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Студентки МАППЗ групи
Освітньої програми Початкова освіта.

Психологія

Спеціальності 013 Початкова освіта

Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

Ступеня вищої освіти магістра

Спірюгової Віти Василівни

Науковий керівник: **Комарівська Н.О.**,
доцент, кандидат філологічних наук

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ	
1.1. Дефінітивний аналіз основних понять дослідження.....	9
1.2. Дидактичні умови розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів.....	22
1.3. Генеза розвитку проблемного навчання.....	30
1.4. Проблемне навчання в теорії і практиці сучасної початкової школи.....	37
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОБЛЕМНИХ ЗАВДАНЬ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	
2.1. Діагностика рівнів розвитку пізнавального інтересу молодших школярів.....	45
2.2. Типи проблемних завдань з української мови.....	56
2.3. Місце проблемних завдань на уроках української мови в початковій школі.....	67
2.4. Організація, хід і результати експериментальної роботи з розвитку пізнавального інтересу молодших школярів.....	72
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88
ДОДАТКИ.....	95

ВСТУП

Українське суспільство на сучасному етапі розвитку має особливо гостру потребу в самостійних, творчих особистостях, здатних реалістично оцінювати життєву ситуацію, її джерела, ставити перед собою прогресивні цілі, знаходити ефективні засоби для їх досягнення, освоювати й впроваджувати сучасні технології, професійно зростати. Сформувати ці риси особистості – основне завдання освіти, починаючи з її першої ланки – початкової школи.

Важливу роль в теорії і практиці освіти відіграють зміст, принципи і методи навчання. Сьогодні вже саме життя вимагає розробки і впровадження диференційованого підходу до освіти, активних прийомів, форм і методів навчання. Сучасна українська система освіти не вперше на шляху свого докорінного реформування та оптимізації. Концепцією Нової української школи та нового Закону про освіту визначено ключові засади глобальної реформи освітньої сфер. У Законі України «Про освіту» наголошується на тому, що загальна середня освіта забезпечує всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів... [24, 3]. Нині в Україні відбувається становлення нової системи освіти, яка зорієнтована на входження в єдиний світовий освітній та інформаційний простір. Цей процес супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії і практиці навчально-виховного процесу.

Зміна змісту освіти на сьогоднішньому етапі розвитку школи веде до зміни її технологій, надає їй особистісної спрямованості.

Школа сьогодні – це, перш за все, школа самореалізації і самоактуалізації особистості. Наше завдання не тільки дати дітям суму знань, але навчити спілкуватися, вирішувати проблеми, знаходити вихід із нестандартної ситуації – іншими словами, – навчити найвищому із мистецтв – мистецтву жити.

Реформування освіти в Україні передбачає інший підхід у конструюванні змісту освіти – цінність змісту ставиться в залежність від того, наскільки він сприяє застосуванню методик, які формують творчу, мислячу особистість.

У наш час виникає суперечність між наростаючим обсягом інформації й обмеженими рамками навчання, що викликає необхідність постійного вдосконалення навчального процесу. В останні роки поряд із змінами програм ведеться пошук надійних шляхів розвиваючого навчання. Він здійснюється в основному в трьох напрямках: в галузі програмного, програмованого й диференційованого навчання. Важливе значення надається проблемному навчанню, основна мета якого, як відомо, полягає у формуванні активного ставлення учнів до оволодіння знаннями, інтенсивного розвитку їхньої самостійної пізнавальної діяльності та індивідуальних творчих здібностей. Проблемне навчання є основним засобом активізації розумової діяльності учнів, розвитку в них тяги до знань і бажання вчитися. Одночасно воно є умовою формування творчих здібностей школярів.

Організація проблемного навчання сприяє більш активному і продуктивному засвоєнню учнями найважливіших знань про предмети, взаємозв'язки і закономірності.

Завдання активізації пізнавального інтересу учня, зокрема, учня початкових класів, – одна із центральних проблем педагогіки. Вона була стержнем багатьох педагогічних теорій минулого (Я. Коменського, Й. Песталоцці, Ф. Дістерверга). І це не випадково, оскільки сам процес людського пізнання носить активний, творчий характер, а здібності людські, в тому числі й пізнавальні, розвиваються лише в активній самостійній діяльності. Саме в проблемному навчанні створюються найбільш сприятливі умови для формування таких якостей особистості, як пізнавальний інтерес, творча активність і самостійність. А це дає можливість реалізувати вимоги Державної національної програми «Освіта» (Україна ХХІ ст.), де зазначається про необхідність вибору та структурування навчально-

виховного матеріалу на засадах диференціації та інтеграції, забезпечення альтернативних можливостей для одержання освіти, для індивідуальних потреб і здібностей [19, 3].

Центр тяжіння в проблемному навчанні переноситься на активність самого учня, вчитель опирається на розвиток його мислительних процесів, а не тільки на пам'ять і заучування матеріалу. Навчання не можна розглядати як спільну діяльність учителя й учнів при передачі й засвоєнні знань, умінь і навичок. Діяльність вчителя зараз не зводиться до передачі знань в готовому вигляді, а полягає в організації активного пізнання учнів, в керуванні їх пізнавальною діяльністю, а навчання в цілому як організація пізнання учнів. Питання проблемного навчання не нове. Теоретичні основи навчання як дослідження проблем розвивали С. Гончаренко, В. Оконь, В. Крутецький, Г. Селевко, М. Фіцула та інші.

Розробці методики і технології проблемного навчання значною мірою сприяли також наукові праці в галузі психології навчальної діяльності. Однак і сьогодні проблемне навчання є швидше теоретичною моделлю розвиваючого навчання, ніж реалізується на практиці як цілісний процес. Основні положення проблемного навчання недостатньо методично конкретизовані, не розроблені чисельні питання його доцільного застосування. Тому проблемність у сучасній масовій школі використовується епізодично і, як правило, не завжди ефективно. Отже, питання проблемного навчання в початковій школі досить актуальне на сьогоднішній день. Усвідомлення актуальності проблеми і потреба опанувати теоретичними основами проблемного навчання та недостатня розробленість цього питання в практичному аспекті зумовило вибір *теми нашого кваліфікаційного дослідження*: «Використання проблемних завдань на уроках української мови як засобу розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів».

Об'єкт дослідження – процес розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів на уроках української мови.

Предмет дослідження – особливості використання проблемних завдань на уроках української мови в початковій школі.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу теоретичного матеріалу з даної проблеми та практичного вирішення її в школі 1-го ступеня показати вплив проблемного навчання на активізацію пізнавального інтересу до уроків української мови.

Гіпотеза дослідження: якщо систематично й цілеспрямовано впроваджувати в навчальний процес на уроках української мови проблемні та проблемно-пошукові завдання, то це сприятиме активізації пізнавального інтересу учнів до занять з рідної мови.

Для досягнення мети і перевірки висунутої гіпотези було сформульовано *такі завдання*:

- опрацювати літературу з питань проблемного навчання в початковій школі;
- описати дидактичні умови розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів; ознайомитися з передовим педагогічним досвідом;
- здійснити діагностику рівнів розвитку пізнавального інтересу учнів до української мови через систему проблемних завдань;
- розкрити особливості проблемних завдань з української мови для процесу навчання;
- описати результати проведення формувального та контрольного етапу експерименту.

Відповідно до визначених завдань комплексно застосовувалися наступні *методи дослідження*: теоретичний аналіз проблеми; вивчення передового досвіду вчителів; аналіз, класифікація, систематизація, узагальнення; бесіди, опитування; педагогічний експеримент.

Базою дослідження були 2 клас (15 дітей, експериментальний клас) Балабанівського ліцею Вінницького району Вінницької області та 2 клас (16 учнів, контрольний клас) Оратівського ліцею Вінницького району Вінницької області.

Наукова новизна полягає в тому, що: уточнено зміст понять «інтерес», «пізнавальний інтерес», «проблемне навчання», «проблемні завдання»; визначено психолого-дидактичні основи організації роботи з розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів; визначено критерії, показники, рівні розвитку пізнавальних інтересів дітей молодшого шкільного віку; описано особливості розвитку пізнавальних інтересів учнів початкової школи під час роботи над проблемними завдання на уроках української мови.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у вивчені й узагальнені педагогічних засад розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів засобами проблемних завдань; розроблені та запроваджені в освітній процес початкової школи методичних матеріалів (вправи, завдання, конспекти уроків та ін.).

Апробація основних положень дослідження відбувалась у процесі експериментальної роботи в школі, шляхом участі в науково-практичних конференціях:

- ХХІ міжуніверситетській студентській науково-практичній конференції «Актуальні питання культури мовлення» (21 лютого 2024 р., м. Вінниця) (тема: «Використання проблемних завдань на уроках української мови як засіб формування мовленнєвого етикету молодших школярів»);

- Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Наукові перспективи та методичні інновації в розвитку початкової освіти» (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 18 квітня 2024 р.) (тема: «Використання проблемного навчання на уроках української мови в початковій школі»);

- Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Актуальні проблеми навчання і виховання молодших школярів» (м. Харків, 10 травня 2024 року) (тема: «Особливості організації проблемного навчання в початковій школі»).

За матеріалами дослідження опубліковано статті:

1. Новодворська В. Використання проблемного навчання на уроках

української мови в початковій школі. *Наукові перспективи та методичні інновації в розвитку початкової освіти: збірник матеріалів I Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції* (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 18 квітня 2024 р.) / редкол.: Н. Олійник, В. Імбер, Н. Казьмірчук, Г. Кіт, Н. Комарівська, Л. Любчак, Н. Стахова, Ю. Бондар; за заг. ред. Н. Олійник. Вінниця, 2024. Вип. 1. С. 397-401.

2. Новодворська Віта. Особливості організації проблемного навчання в початковій школі. *Актуальні проблеми навчання і виховання молодших школярів: матеріали I Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. здобувачів вищ. освіти і молод. учених, Харків, 10 трав. 2024 р.* / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди [та ін.; за заг. ред. Л. П. Ткаченко]. Харків: ХНПУ ім. Г.С.Сковороди, 2024. С.108-110.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батура Н. Розвиток інтересу до опанування української мови. Розкажіть онуку. 1997. №3. С.21-23.
2. Бейзер В.А. Проблемне навчання. *Освіта в сучасній школі*. 2005. №12. С. 48-52.
3. Бібік Н.М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів: Навчально-методичний посібник для вчителів початкових класів. Київ: І–т змісту і методів навчання, 1997. 90 с.
4. Бондар Ю. В. Розвиток творчого потенціалу учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови. Гуманітарний корпус : збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії (Київ, 8 листопада 2019 року). Вінниця : ТОВ «Твори». 2019. Випуск 29. С. 10-12.
5. Бугрій О.В., Буряк В.К. Формування в учнів пізнавальних умінь. *Рідна школа*. 1993. № 2. С. 31-34.
6. Буряк В.К. Пізнавальний інтерес та способи його формування. *Радянська школа*. 1984. №1. С.16-20.
7. Бучек Л. С. Активізація розумової та пізнавальної діяльності шляхом впровадження в навчальний процес інноваційних технологій. *Нові педагогічні технології в навчальному процесі*. URL: <http://surl.li/dtpmyb>
8. Вашуленко М. С., Дубовик С.Г. Українська мова: підручник для 2 класу (у 2-х частинах). Ч.1. Київ: «Освіта», 2019. 144 с.
9. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава: Полтавський вісник, 1994. 191 с.
10. Вікова і педагогічна психологія: Навчальний посібник / О.В. Скрипченко, Л.В. Волинська, З.В. Огороднійчук. Київ: Каравела, 2008. 400 с.
11. Вікова психологія / За редакцією Г.С.Костюка. Київ: Рад. школа, 1976. 272 с.

12. Волосяк М. Проблемне навчання як провідний метод розвиваючого навчання в умовах особистісно орієнтованої парадигми освіти. *Управління школою*. 2005. Червень (№16-18). С.56-69.
13. Волосяк М.А. Проблемне навчання. *Управління школою*. 2005. №16. С.56-60.
14. Воскресенська Н. Проблемно-пізнавальні задачі на уроках української мови. *Початкова школа*. 1978. №1. С. 22-26.
15. Гергун Н. Проблемне навчання як засіб формування пізнавальних і творчих здібностей учнів. *Директор школи*. 2006. Липень (№ 27-28). С.33-36.
16. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
17. Грінченко Б. Народні вчителі і українська школа. Київ: 1906. 50 с.
18. Данилова Л. Розвивати пізнавальну активність учнів. *Рідна школа*. 2002. №6. С. 18-20.
19. Державна національна програма «Освіта» URL: <http://surl.li/mziojf>
20. Державний стандарт початкової освіти (2018). URL: <http://surl.li/jpimtn>
21. Дістервег Ф. Вибрані педагогічні твори. Київ, 1985. 345 с.
22. Друзь Б.Г. Виховання пізнавальних інтересів молодших школярів у процесі навчання. Київ: Рад. школа, 1978. 126 с.
23. Загальна психологія / За редакцією академіка С. Д. Максименка. Підручник. 2-е вид., переробл. і доп. Вінниця: Нова книга, 2004. 704 с.
24. Закон України «Про освіту»: URL: <http://surl.li/cemkvx>
25. Іванюк Г., Матюшинець Я. Актуальність педагогічних практик Тимофія Лубенця про розвивальне середовище для дітей у контексті розбудови Нової української школи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2020. Том 2, № 29, С. 179-185.

26. Клименко А. Проблемна ситуація як засіб формування мотивації вивчення української мови. *Початкова школа*. 2014. № 9. С. 16-18.
27. Ковальчук ЛІ. Пізнавальний інтерес як фактор розвитку особистості молодших школярів: проблемні питання. *Магістр*. 2005. Вип. 1. С.63-67.
28. Комарівська Н. Методичні аспекти застосування цікавої граматики на уроках рідної мови в початковій школі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Збірник наукових праць*. Вип. 41 / Редкол. В.І.Шахов (голова) та ін. Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД, 2014. С. 46-51.
29. Коменский Я.А. Великая дидактика. URL: <http://surl.li/vwtbdw>
30. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа). URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_5-2290-01#Text.
31. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ, 1989. 634 с.
32. Коць М. Розвиток пізнавального інтересу на уроках української мови. *Початкова школа*. 1985. №7. С. 16-18.
33. Кравченко Т. Проблемне навчання – основа розвитку здібностей учнів. *Управління школою*. 2004. Травень (№14) . С. 2-6.
34. Кравцова І., Недашковська Ю. Інтегровані уроки в початковій школі як засіб формування пізнавальних інтересів в учнів четвертих класів: методичний посібник. Кривий Ріг: КПП ДВНЗ «КНУ», 2014. 66 с.
35. Кучеренко І. Технологія проблемного навчання української мови: сутність та лінгводидактичний потенціал. *Українська мова і література в школі*. 2018. № 3. С. 14-21.
36. Лазаренко Н. І. Розвиток пізнавальної активності першокласників у період навчання грамоти. *Початкова школа*. 1999. №5. С. 13-16.
37. Лапшина І. М. Місце дидактичних ігор у позитивній мотивації полімовності дітей молодшого шкільного віку. *Науковий вісник Ізмаїльського держ. пед. ін-ту*. Вип. 9. Ізмаїл, 2000. С. 87-90.
38. Логачевська С.П. Дійти до кожного учня. Київ: Рад. школа, 1991.

194 с.

39. Любчак Л.В., Дабіжа Л.П. Підготовка майбутнього педагога до реалізації принципів педагогіки партнерства / Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors. 1st ed. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2018. p.539-560.

40. Майборода В., Друзь Б. Виховання пізнавальних інтересів молодших школярів. *Початкова школа*. 1998. №6. С.7-10.

41. Максимова В.Н. Проблемний підхід до навчання у школі. Методичний посібник. Львів, 2003. 82 с.

42. Мала О., Нагребельна І. Використання проблемних ситуацій на уроках рідної мови. *Початкова школа*. 2007.

43. Манько В. А. Проблемне навчання як актуальна науково-педагогічна проблема. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. Харків, 2006. Вип.25. С. 102-106. №3. С. 12-15.

44. Медведюк О. Проблемно-пошукові ситуації на уроках як мотиваційний компонент. *Початкова школа*. 2007. №4. С. 5-7.

45. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навчальний посібник. Вінниця, 1988. 350 с.

46. Момот Л.Л. Проблемно-пошукові методи навчання в школі. Київ: Радянська школа, 1984. 63 с.

47. Нікітіна А. Як зробити урок цікавим?: використання нестандартних дидактичних матеріалів на уроках у початковій школі. *Початкова освіта. Серія: Шкільний світ*. 2014. №17 (вересень). С.27-31.

48. Нова українська школа: poradnik dla wczelca / Під заг. ред. Бібік Н.М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

49. Нова українська школа: Простір освітніх можливостей. Концептуальні засади реформування середньої освіти / Упоряд. – Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова / За заг. ред. М. Грищенка. URL: <http://mon.gov.ua/2016/08/17/mon.pdf>

50. Оконь В. Введення в загальну дидактику. Варшава, 1987. 384 с.
51. Павленко В.В. Методи проблемного навчання. *Нові технології навчання: наук.-пед. зб.* // Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Київ, 2014. Вип.81 (спецвипуск). 84 с. С. 75-79.
52. Павленко В.В. Проблемне навчання: становлення, сутність, перспективи. *Цілі та результати освітніх реформ: українсько-польський діалог: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 15-16 травня 2013 р., м. Київ / М-во освіти і науки України, Нац. акад. пед. наук України, Вища пед. школа Співки польських вчителів (м. Варшава, Республіка Польща), Київ. ун-т ім. Б.Грінченка.* Київ: Київ. ун-т Б. Грінченка, 2013. С.126-134.
53. Павленко В.В. Проблемні ситуації: поняття і типи. *Нові технології навчання: збірник наукових праць* // Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Київ, 2014. Вип. 83. С. 196-202.
54. Петрук Л. П. Становлення і розвиток проблемного навчання у педагогіці. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти.* 2014. Вип. 8. С. 15-18.
55. Підгайний П. Проблемні задачі з фонетики. Українська мова та література. 2000. №12 . С. 4.
56. Полішко Ю. Проблемне навчання як предмет дослідження зарубіжних та вітчизняних учених. *Українська професійна освіта.* 2021. № 9-10. С. 77-83.
57. Руднєва Р. Розвиток інтересу до вивчення української мови. Початкова школа. 1988. № 10. С. 18-21.
58. Руссо Ж. Еміль, або про виховання. URL: <http://surl.li/fqgmav>
59. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підручник для студ. пед. фак-тів: Рек. М-вом освіти і науки України. Київ: Генеза, 2002. 368 с.
60. Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів. Київ: Рад. школа, 1982. 175 с.

61. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах. Київ : Видавничий центр «Академія», 2007. 256 с.
62. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: Навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2005. 360 с.
63. Селевко Г.К. Проблемне навчання. *Шкільні технології*. 2006. № 2. С.61-66.
64. Сенько Ю.М. Проблемне навчання як засіб підвищення пізнавальної активності молодших школярів. *Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої Дню початкової освіти, м. Ніжин, 19 жовтня 2018 р. / за заг. ред. Є. І. Коваленко, упоряд. Н. В. Білоусова. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. С. 213-215.
65. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти томах. Т.5. Київ, 1977. 637 с.
66. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1-2 клас. URL: <https://bit.ly/3C2GSYl>
67. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3-4 клас. URL: <https://bit.ly/3c56N6Y>
68. Топузов О. Проблема ситуація в теорії проблемного навчання. *Шлях освіти: Науково-методичний журнал*. 2007. № 1 (43). С. 12-16.
69. Топузов О.М. Становлення проблемного навчання в педагогічній науці. Рідна школа. 2006. № 11. С. 57-60.
70. Фіцула М.М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти. Київ: Академія, 2000. 528 с.
71. Форостюк Т. В. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів на уроках української мови засобами проблемних завдань і дидактичної гри. *Молодий вчений*. № 4 (44) квітень, 2017 р. С. 474-477.
72. Шинкарьова І. Проблемне навчання на уроках української мови / І. Шинкарьова // Вивчаємо українську мову і літературу. 2005. Грудень (№36). С.8-12.

73. Янц Н.Д. Розвиток ідей проблемного навчання у педагогічних дослідженнях другої половини ХХ століття. *Школа першого ступеня: Теорія і практика*: Збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький: Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2007. Вип.19. С.158-161.

74. Янц Н.Д. Формування творчої активності молодших школярів засобами проблемного навчання. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*: Зб. наук. пр. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2006. Вип. 25. С.158-161.

75. Nataliia Franchuk N., Karuk I., Imber V., Komarivska N., Kazmirchuk N., Koval T. Developing future primary school teachers' communication through Pedagogy of Partnership. *Journal of Education and Learning (EduLearn)*. Vol. 18, No. 3, August 2024, pp. 607-615.